

Мило Бошковић

Ј а с н а

Од прве смрти се врата не затварају. Пред осталим се човјек колеба и пита, упорније него иначе: шта сам то могао згријешити да будем тако немилосрдно кожниен? Пита све од реда на што наиђе. Пита воду, загледају се и приупита траву... камење. Али нико ништа, осим оног одговора што га човјек сам себи даје. А тај одговор није паметан, зна. Али свеједно, бар се тјеши.

И Јасна се тјеши да је смрт већ посустала. Преморила се и она. Дошло јој тако да се снемогне, па стала. Зобала је и позобала. Штеђена није.

Јасна је упознала смрт, гледала како носила излазе из куће, и последије кад се полако примичу гробљу, као светињи. Тужбалице и лелекачи су је потресали. Али, скамени срце и ћути. Ни гласа не даје од себе. И други чине тако кад их мука спопадне — скамене срца. Ратови, па се свуда гине, гдје само не? У миру се само умире, кад дође стварни крај. Кад тијелу постане досадно и сувишно да мигољи и бауља земљом.

Краја и нема, мисли. Иза краја се опет појави неки други крај који се није очекивао. И све тако, бескрајно.

Бескрајно су биле и смрти што су падале на Зекову кућу. Надовезивала се једна на другу.

Јасна њих није гледала, али је Зеко причао, увијек туробним ријечима, како је почела нагло, као проклетством погођена, да се развршава кућа, од оца па преко жене и деце. Умирало се брзо последије неколико дана. Троје деце једно за другим. А зашто, од какве болести...

И са другом женом тако, као по казни. И жена је умрла. Није остало трага, ничег осим горког сјећања и бола више у Зековој свијести. И мучнина да је смрт опет завирала у његово сјеме.

Јасна је, кад уђе у Зекову кућу, почела да живи у страху да се и њој не деси слично. Страх се појача кад прво дијете угледа свијет и кад га, неколико мјесеци касније, понесоше на гробље. Помисли, страшно потиштена, да с тим дјететом сахрањује све наде и сав живот.

С другим дјететом, Радованом, једва се раставила. Морали су да пазе на дијете, да га не повриједе, а њој како буде. И њој је за себе било свеједно само да дијете оживи.

Зеко је срећан као никад раније, али не излази пред кућу, како је раније чинио кад су му се рађала дјеца, да пушком огласи весеље. Ђути и мисли: можда глас пушке призива глас несреће... Можда онда стварно уз глас долази смрт. Да није пушке, смрт би заборавила гдје треба да пође. Кад је не зову, само не би могла да ототали пут.

Зеко није издржао. Окаменио се и заплакао. Плакао је дуго у себи, од прве смрти у кући, али увијек у себи, стегнуто. Сад се одједном срце откравило. Почеле су тећи сузе као у дјетета. Не зна јесу ли од претјераног бола или од тренутне среће... Наслони главу на кољена, као да дријема, и плаче. Чини се у сну плаче. Издаљи се од куће, све даље како који дан, све даље плаче од дјетета... Јован Гатало га нађе, под саму ноћ, поред воденичишта, како спава. Спавање Зеково му се учини чудно. Покуша да га пробуди, али узалуд. Схвати да је Зеко заувек отишао богу на исповјест, за својим бившим породом, за толиком рођеном дјецом.

Гатало рече: „Нека ова смрт буде срећна за остатак, за оно сироче тамо што је остало“.

И он, и други жалбеници, што су приспјели на сахрану, мислили су на Радована.

Као да је несрећа заобишла кућу... дијете није болијевало, није врискало у сну и није напречац... Тога се Јасна плашила, тих изненађења.

Јасна гледа у Радована, види како расте витка младика, јавор што је растао испод поткућнице, и како се претвара у снажну момчину. Још мало, па да га ожени. Већ бира снаху, крупну и снажну, која ће изродити бројан пород, који ће опстати, надокнадити све оно што је Зеко изгубио првом и другом женидбом.

Забављена снахом и будућим породом, не примијети кад се прије обретоше непознати људи и непознати војници.

Чу само како иде лелек до под планину, од ријеке, из долине, откуда је увијек долазила несрећа. Тако је Зеко говорио: „Ово пакосно зло, ова убитачна мора, долази оздо, с цесте. Све несреће с цесте долазе, од долине и воде у долину. Да памтиш то, Јасна.“

То је тргну. Обазре се око себе и схвати: па то је мутљага, и рат, и смрт, све одједном гомилачке дошло. Смрт... поново је почела да позива. Дође и зовне поименичке, за руку поведе. А кад поведе, не враћа. Себично задржи.

Привиђа јој се да и њу зове, не зна ко. Мртваци неки, неки од живих... Али је то не забрињава. Забрињавају је гласови ноћни што дозивају Радована. Од њих јој се срце страшно узнемири. Почне немилосрдно ударати, чак у ребра. И ноћу и послије преко дана чује исте гласове: „О Радова-аа-неее, .. радости наша, .. вријеме је да нам се придружиш. Нема више оклијевања и чекања. Не можемо сами, и не можемо никако без тебе.“

Чини јој се да се то јављају гласови мртвих, што излазе из гробова чак и дању, а не само ноћу, како је раније била уобичајила да их прислушкује. Граде поворку. Иду од њене куће и с носилима се враћају. А на носилима, не види, али слуги... њен је Радован. Смије се, мртвачки се цери, као да то чини некоме из ината. Кад нестане смијеха, каже: „Па доста је било ове смијешне игре. Дуго већ смрт није залазила у очеву кућу, па...“

Јасна се и ноћних сјенки плаши, што промичу преко зида, онако како се помјера мјесечина кроз грање. Час јој се привиди разапет костур, извађен баш тог тренутка из гроба, час искомадано тијело, комади меса заковани по зидовима... Тамно је, али је то због тога што је дуго стајало на сунцу, па поцрњело. Али се добро види да је месо људско.

Не вјерује у том тренутку да је Радован у кући, и да спава. Надноси се изнад кревета и слуша његово дисање. Чује сваки шум, чак и откуцаје срца.

Свако свануће је нађе буднију. Плаши се да Радована неко не уграби из постеље. Дође и не каже ништа, него га просто граби и понесе као своје дијете.

И војници, кад су се примицали, била је будна. Наслутила је њино помјерање. Није их видјела у даљини, због мрака. Ни послије. Само је осјећала да се нешто прикрада с неке стране. Напрегла је сва чула: видјела је и сјенке и опрезно приближавање.

Помјера се и она: „Радоване, чујеш ли... по тебе долазе војници... с пушкама.“

Гура га кроз прозор, у мрак, на супротну страну војника. Чини јој се да је тамо безбједније гдје ништа не види.

Кад су у кућу ушли, позна једино Стојана Зорића. Измијенио се, и то је запазила, обукао италијанску униформу, пушку држи. Фишектаре пребацио и преко једног и преко другог рамена, трећим се опасао преко струка.

„Радован, гдје је?“ — пита Стојан.

„Је ли то да се око оног имања доље погађате“ — пита Јасна“, иако зна да о имању нема ријечи, да га је Стојан већ прегазиио.

„Не... погодбе међу нама више нема, с комунистима се не погађамо. Него.. је ли ту?“

„Није, Стојане Зорићу... у сумрак су дошли по њега, и одвели га, неки људи слични теби. Да те не познајем, рекла бих да си ти био међу њима.“

„Који то људи?“

„Откуда бих знала кад нијесу рекли. Они су мене знали, али ја њих нијесам. Пропустили су Радована испред себе и рекли ми да ће се брзо вратити. Зато сам и будна, и чекам . . . а нема их још. Сад сам од вас мислила да су они.

„Значи, прва патрола је стигла прије нас“ — рече војник из мрака.

„Свеједно“ — рече Стојан. „Наши су, па свеједно...А Радовану се више не надај. Ујутру му можеш копати гроб.“

И војници и Стојан с њима — одоше у ноћ, истим правцем, наниже.

Од тада, чула је, негдје је са војском, војник. Једном кад је војска дошла, брат Богдан је увјерио да је Радован у бригади. И батаљон је помињао. И чету чији је Радован командир . . . И Станко Зекић, из сусједства, рекао је како су се два-три пута срели. Радован се није скоро нимало мромјенио. Мало су му чвршће црте на лицу, поглед оштрији . . .

И жив је, чула је опет. И вјерује да је жив. Не види више сјенке око себе. Не привиђају јој се мртваци, иако их свакога дана гледа. По томе вјерује да је Радован жив и да ће доћи, чак прије него се заврши рат.